

درس گفتار دینی از اصول فقه

محمد حسن علی شیردار

استاد خارج فقه و اصول حوزه علمیه قم و عضو هیات علمی دانشگاه عدالت

محمد علی میرمحمدی

پژوهشگر و مدرس دانشگاه

سرشتابه	گلی شیردار، محمدحسن ۱۳۴۳
عنوان و نام پدیدآور	درس گفتارهایی از اصول فقه / محمدحسن گلی شیردار، محمدعلی معیر محمدی
مشخصات نشر	تهران: کتاب آوا، ۱۳۹۶
مشخصات ظاهری	۱۰۰ ص
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۳۴۶-۳۴۶-۲
وضعیت فهرست‌نویسی	فیبا
یادداشت	کتابنامه به صورت زیرنویس
موضوع	اصول فقه
موضوع	Islamic law- interpretation and construction
شناسه افزه	محمد علی معیر محمدی ۱۳۶۸
رده‌بندی کنگ	BP۱۵۵/۵۸۵۴ ۱۳۹۶
رده‌بندی دیویی	۹۱/۳۱
شماره کتابشناسی ملی	۴۶۹۹۵

درس گفتارهایی از اصول فقه

انتشارات کتاب آوا

مؤلفان:	محمدحسن گلی شیردار - محمدعلی معیر محمدی
ناشر:	کتاب آوا
نوبت چاپ:	اول ۱۳۹۶
شمارگان:	۱۰۰۰ نسخه
قیمت:	۸۰۰۰۰ ریال
شابک:	۹۷۸-۶۰۰-۳۴۶-۳۴۶-۲

نشانی دفتر مرکزی: انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، بن‌بست حقیقت، پلاک ۴ طبقه ۲، واحد ۴
شماره‌های تماس: ۶۶۹۷۴۶۴۵ | ۶۶۹۷۴۱۳۰ | ۶۶۴۰۷۹۹۳ | ۶۶۴۶۱۱۵۸ | ورنکار ۶۶۴۶۱۱۵۸

www.avabook.com avabook kazemi@yahoo.com

فروشگاه کتاب آوا: اسلام‌شهر، خیابان صیاد شیرازی، روبروی دانشگاه آزاد اسلامی، شعبه دادگستری
تلفن: ۵۶۳۵۴۶۵۱

هرگونه تکثیر این اثر از طریق ارسال یا بارگذاری فایل الکترونیکی، با چاپ و نشر کاغذی آن بدون مجوز ناشر، به هر شکل، اعم از فایل، سی‌دی، افست، ریسوگراف فتوکپی، زیراکس یا وسایل مشابه، به صورت متن کامل یا صفحاتی از آن، تحت هر نام اعم از کتاب، راهنما، جزوه، یا وسیله کمک آموزشی، در فضای واقعی یا مجازی، و همچنین توزیع، فروش، عرضه یا ارسال اثری که بدون مجوز ناشر تولید شده، موجب پیگرد قانونی است.

فهرست مطالب

۱۳	مقدمه استاد گلی شیردار
۱۵	مقدمه نگارنده
۱۷	نقشه هوایی مباحث اصول فقه
۱۷	قواعد و قوانین تأمین یا مسئولیت
۱۷	طرق وصول به قواعد اصولی
۱۸	اقسام ظهور
۱۸	مقدمات حکمت
۱۹	اقسام دلالتها
۱۹	اصول عملیه (ادله فقهاتی که ریشه اعتبار آنها رفع تحیز از مکلف است)
۱۹	۱- قواعدی که تنها تأمین آفرینند یعنی معذرت تولید میکنند
۱۹	۲- قواعدی که تنها مسئولیت آورند
۱۹	۳- قواعدی که هم تأمین آفرین است و هم تولید مسئولیت مینماید
۲۰	تبصره
۲۰	نکاتی پیرامون علم اجمالی
۲۲	کارگاه علم اجمالی
۲۲	۱) اقل و اکثر استقلالی
۲۲	۲) اقل و اکثر ارتباطی
۲۲	۳) متباینان
۲۳	کارگاه دفع ضرر محتمل
۲۳	شبهه بدویه حکمیه
۲۳	← مجرای احتیاط ← شبهه حکمیه بدویه قبل الفحص

۲۳	شبهه‌ی بدویه موضوعیه:
۲۴	علم اجمالی به صوری متصور است:
۲۴	۱. شبهه موضوعیه
۲۴	۲. شبهه حکمیه
۲۴	مراحل استنباط:
۲۵	در فرایند استنباط، دو نکته قابل توجه است:
۲۵	منابع:
۲۷	نظر شهید صدر (رضوان الله علیه) در مورد کاشفیت در مراحل کشف:
۲۸	قطع تفصیلی و اجمالی:
۲۹	مکلف در وجه احکام شرعی سه حالت پیدا میکند:
۲۹	شک بدوی:
۲۹	نظر مرحوم شهید صدر (رضوان الله علیه):
۳۰	ثمره‌ی بحث:
۳۰	علم تفصیلی:
۳۰	علم اجمالی:
۳۱	قطع تفصیلی:
۳۱	قطع اجمالی:
۳۱	مرحوم شهید صدر (رضوان الله علیه):
۳۲	خلاصه بحث:
۳۳	یک سؤال مهم:
۳۳	نظریه حق الطاعه:
۳۵	معنای معذرت:
۳۵	حالات مکلف در برابر تکلیف:
۳۶	تجری:
۳۶	علم اجمالی:
۳۷	نظر مرحوم شهید صدر (رضوان الله علیه) در مورد علم اجمالی:
۴۰	تقسیم علم به تفصیلی و اجمالی:
۴۱	نظر مرحوم شهید صدر (رضوان الله علیه):
۴۱	تفاوت شبهه موضوعیه و مصداقیه:
۴۱	نظر مرحوم شهید صدر (رضوان الله علیه):
۴۲	تفاوت بین علم تفصیلی و علم اجمالی:
۴۳	نظرات اصولیین در مورد علم اجمالی:
۴۳	نظر مرحوم خویی (رضوان الله علیه):

۴۴	ملاک منجزیت علم اجمالی:
۴۴	اقسام شبهه‌ی موضوعیه:
۴۶	قطع فی حد نفسه چهار صفت دارد:
۴۶	قطع موضوعی و قطع طریقی:
۴۸	نکته: چرا بحث قطع موضوعی و طریقی مطرح می‌گردد؟
۴۸	قطع موضوعی بر دو قسم است:
۴۹	توضیح قطع موضوعی و طریقی:
۴۹	خلاصه بحث:
۵۰	نکته: آیا جمله‌ی "اذا قطع بحرمث شیء فهو لک الحرام" دور است؟
۵۱	مباحثی پیرامون اصول عملیه:
۵۱	منابع اجتهاد: ردیه‌ای، مرحوم نائینی (رضوان الله علیه):
۵۲	تعریف اماره:
۵۲	تعریف اصول عریه:
۵۳	اقسام شبهه:
۵۳	برانت عقلی:
۵۳	مکتب شهید صدر (رضوان الله علیه):
۵۳	محل نزاع شهید صدر (رضوان الله علیه) با مشرکین و ولین:
۵۳	محل نزاع اخباری‌ها و اصولیین:
۵۴	مدعی مرحوم شهید صدر (رضوان الله علیه) در مورد عدم برانت عقلی و لزوم احتیاط:
۵۵	بنابراین فرض مرحوم شهید صدر (رضوان الله علیه) در مرحله است:
۵۵	دلایل قائلین به قبح عقاب بلا بیان:
۵۵	تفصیل ادله اثبات قبح عقاب بلا بیان:
۵۵	الف: دلیل عقلی:
۵۶	ب: دلیل عقلانی:
۵۷	اشکال مرحوم شهید صدر (رضوان الله علیه):
۵۸	ادعای مرحوم شهید صدر (رضوان الله علیه):
۵۸	نکته: آیا خبر واحد حجت است؟
۵۸	نکته: بیان آیت الله العظمی هاشمی شاهرودی (دام ظلّه) در مسئله:
۵۹	مرحله‌ی ابجایی مدعی، مرحوم شهید صدر (رضوان الله علیه):
۵۹	خلاصه بحث برانت عقلی:
۶۰	برانت شرعی:
۶۱	ادله برانت شرعی:
۶۱	الف: آیات:

- ۱- "لا یكلف الله نفسا الا ما آتاها" ۶۱
- تقریب استدلال: ۶۱
- مدعی مرحوم شهید صدر (رضوان الله علیه) در مورد اعراب "ما" در آیه شریفه: ۶۲
- دلیل مدعی مرحوم شهید صدر (رضوان الله علیه): ۶۳
- اشکال: ۶۳
- جواب اشکال: ۶۳
- خلاصه بحث: ۶۴
- ۲- "و ما كنا معذبین حتی نبعث رسولا" ۶۴
- لزوم اثبات به مقدمه برای استدلال به آیه: ۶۴
- اشکال به آیه: لال آیه: ۶۵
- جواب اشکال: ۶۵
- ب: روایات ۶۶
- ۱- "كل شيء مطلق حتى يبيح الله" ۶۷
- مفردات حدیث: ۶۷
- تقریب استدلال روایت به شبهه: ویه ۶۷
- نظر مرحوم شهید صدر (رضوان الله علیه) در تقریب استدلال به روایت: ۶۷
- اشکال: ۶۷
- اشکال: ۶۸
- مقصود از نهی، که در روایت آمده است: ۶۸
- ۲- حدیث رفع: ۶۹
- تذکر: روایت در مقام و ظرف امتنان صادر شده است: ۶۹
- استدلال روایت: ۷۰
- رفع مالا یعلمون: ۷۰
- رفع واقعی: ۷۰
- رفع ظاهری: ۷۰
- نکته: تعریف نقطه امتنان ۷۱
- جواب به محذور دور: ۷۱
- نظر مرحوم شهید صدر (رضوان الله علیه): ۷۱
- حدیث رفع مختص به شبهات حکمیه است یا موضوعیه؟ ۷۳
- ۱- اختصاص حدیث به شبهه موضوعیه: ۷۳
- جواب: ۷۳
- ۲- اختصاص حدیث به شبهات حکمیه: ۷۵
- دلایل مرحوم شهید صدر (رضوان الله علیه) برای اشتراط اجرای براءت به بعد از فحص: ۷۵

۷۶	نکته: شبهات حکمیّه مقرون به علم اجمالی
۷۷	خلاصه مطلب:
۷۷	نکته: انحلال علم اجمالی به سه صورت متصور است:
۷۸	قاعده استحاله التکلیف بغیر المقدور:
۷۸	تکلیف مولا واجد مراتبی است:
۷۹	نکته مهم: اختصاص بحث به احکام تکلیفی
۸۰	نکته: تبیین نظر متکلمین و اصولیین در ما نحن فیه
۸۰	عملیات قانونگذاری و اعتبار حکم چهار مرحله دارد:
۸۰	نکته: معانی اراده و شوق:
۸۰	سوال اساسی: است که قدرت در کدامیک از این مراحل باید حضور داشته باشد؟
۸۱	در تکلیف جعل اعتبار قدرت در ناحیه متعلق اخذ شده است یا خیر؟
۸۱	دلیل مدعی وجود در کلام مرحوم میرزای نائینی (رضوان الله علیه):
۸۱	غرض از اعتبار نکردن توسط مولا:
۸۲	دلیل مدعی مرحوم آیه العالی خ (رضوان الله علیه):
۸۲	اشکال به فرمایش مرحوم آیت العظمی خویی (رضوان الله علیه):
۸۳	نکته: عالم ثبوت و اثبات
۸۳	ثمره‌ی اول:
۸۳	نظر مرحوم شهید صدر (رضوان الله علیه):
۸۳	منشاء وجوب قضاء:
۸۴	ثمره‌ی دوم:
۸۴	نکته: مقصود از غیر مقدور:
۸۵	اشکال به مرحوم خویی (رضوان الله علیه):
۸۵	ادامه‌ی ثمره‌ی دوم:
۸۵	خلاصه بحث:
۸۶	نتیجه بحث:
۸۶	نکته: مقصود از قدرت شرعی
۸۶	الجامع بین المقدور و غیر المقدور:
۸۶	مقدمه
۸۷	اشکال به مرحوم نائینی (رضوان الله علیه):
۸۷	توضیح بحث
۸۸	نکته: تعریف اطلاق بدلی و شمولی
۸۹	نظر مرحوم محقق کرکی و مرحوم شهید صدر (رضوان الله علیهما):
۸۹	ثمره‌ی بحث:

- ۸۹..... حالات ارتفاع قدرت (اسباب زوال قدرت):
- ۹۰..... "الاضطرار بالاختیار لاینافی الاختیار عقاباً"
- ۹۰..... دلیل:
- ۹۱..... "الإمتناع بالاختیار لاینافی فی الاختیار عقاباً و خطاباً"
- ۹۱..... قاعده‌ی عقلیه:
- ۹۱..... موقعیت مکلف در ظرف علم اجمالی باید در دو جهت تحلیل گردد:
- ۹۲..... تحلیل علم اجمالی به لحاظ تولید مسئولیت برای مکلف (علم اجمالی قبل از انحلال)
- ۹۲..... اشکال به مرحوم شهید صدر: (اشکال به قول به ترخیص توسط شارع)
- ۹۳..... جواب اشکال:
- ۹۴..... تذکر:
- ۹۴..... اشکال سراج: ترخیص به قطع تفصیلی
- ۹۴..... جواب اشکال:
- ۹۴..... جمع‌بندی بحث تا اینجا:
- ۹۴..... حالات مکلف:
- ۹۵..... مقام اثبات
- ۹۵..... دو تحلیل جهت ممنوعیت مخاصت قط در اطراف علم اجمالی: (مقام ثبوت)
- ۹۶..... مرحوم شهید صدر (رضوان الله علیه) در ادامه جواب قبلی خود اضافه می‌فرماید:
- ۹۷..... آیا شارع مقدس در مقام اثبات، ترخیص است یا خیر؟
- ۹۷..... نظر مرحوم آیه الله العظمی خویی (رضوان الله علیه):
- ۹۷..... روایت عبارت از دو بخش است:
- ۹۷..... نظر مرحوم شهید صدر (رضوان الله علیه) در مورد اطلاقات جاری:
- ۹۸..... مرحوم آیت العظمی خویی (رضوان الله علیه):
- ۹۹..... فهرست منابع

مقدمه استاد گلی شیردار

اینجانب بخشی از مطالب این کتاب را مطالعه نمودم که حاوی مطالب قابل استفاده بوده، که نشان دهند تلاش و کوشش فراوان جناب آقای دکتر محمدعلی معیرمحمدی در غناء بخشی به مطالب است و لکن با توجه به زمان محدود که در ترم های سیستم دانشگاهی تعریف شده است رسیدگی به مباحث فراوان و نظیر آن با توجه به حجم آن و نیز محتوای غنی و زمینه های فراوان نظریه پردازی، نیاز به یک فضای تخصصی تر و فرصت کافی می باشد. امیدوارم هر یک از سرفصل های این نوشتار در محیط علمی تعریف شده، مورد واکاوی جدی با رویکرد جامع نگری قرارگیرد.

در آخر لازم است از تلاش و کوشش مخلصانه فرزند عزیزم جناب آقای دکتر محمدعلی معیرمحمدی که در جمع آوری و تبیین گفتارها، سعی فزاینده نمودند سپاس ویژه داشته باشم، امیدوارم فرصتی حاصل شود تا نگاه مجدد به این اثر نموده، نسبت به تکمیل آنرا به جامعه علمی ارائه نمائیم.

روز علمیه مبارکه قم

محمد حسن گلی شیردار

مقدمه نگارنده

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 الْحَمْدُ لِلَّهِ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ وَعَلَى آلِهِ أَلِ اللَّهِ، لَا سَيِّمًا بَقِيَّةُ اللَّهِ الْأَعْظَمِ
 رُوحِهِ وَأَبْنِ الْحَمْدِ لِلَّهِ الْعَالَمِينَ لِتُرَابِ مَقْلَمِهِ الْفَدَاءِ، وَلَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى أَعْدَائِهِمْ أَعْدَاءِ اللَّهِ مِنْ الْآنَ
 إِلَى يَوْمِ بَقَاءِ اللَّهِ، وَأَنَا بَعْدُ فَقَدْ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى فِي كِتَابِهِ الْعَظِيمِ:
 وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنِينَ لَيَنْفِرُوا كَافَّةً فَلَوْ لَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَائِفَةٌ لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَ
 لِيُنْذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ أَعْلَمُكُمْ يَتَخَذِرُونَ^۱

تفقه و تعلم در دین بالاخص در احکام و فروع دینی به فرموده فقها از واجبات کفائی است. و بر هر شخصی که در علم میرسد باید به اندازه فهم و درک خود لازم است. علم اصول فقه ابزاری است برای به دست آوردن سعه در فروع احکام لذا از باب مقدمه، یادگیری این علم نیز برای رسیدن به مقصود لازم است.

در این میان، مرحوم شهید صدر (رضوان الله تعالی علیه) به شک یکی از بزرگترین علمایی است که تاریخ تشیع به خود دیده است به طوری که در تمام علم انسانی به شکل مدون و نظامند آراء و نظرات جامع و بدیعی را ارائه فرموده است، بالاخص در علم اصول فقه نوآوری خاصی را ابداع فرمود که این مهم مورد تصدیق بزرگان علماء حوزه بوده و هست. کتاب اصولی شهید سعید (رضوان الله علیه) دروس فی علم الاصول مشهور به حلقه می باشد که در میان دانشمندان و طلاب بالاخص در عصر حاضر جای باز کرده و مورد استقبال قرار گرفته است. آنچه در خور توجه و دقت است برگردان این کتاب ارزشمند به صیاغ جدید می باشد که با همت شاگردان و زیر نظر مرجع عالیقدر حضرت آیت الله العظمی هاشمی شاهرودی (دام ظلّه) به منظور کاربردی کردن و مورد استفاده بهتر قرار گرفتن هرچه بیشتر مطالب این کتاب گرانسنگ انجام شد.

^۱-سوره مبارکه توبه، آیه ۱۲۲

سید شهید (رضوان الله علیه) در حلقه‌ی ثانیه تمام مباحث علم اصول را بیان می‌کند و حلقه‌ی ثالثه تکمله‌ای برای آن است. در این کتاب مرحوم شهید صدر (رضوان الله علیه) ترتیب مباحث اصول را براساس فقه تنظیم فرموده‌اند و اتصال مباحث به یکدیگر را مدنظر قرار داده‌اند. برخلاف مکتب قدیمی اصولیین که در ابتدای امر تا آخر مباحث را نمی‌توان دید در اصول مرحوم صدر (رضوان الله علیه) از ابتدا می‌توان انتهای کار را دید. ما یک فقیه داریم و مسئولیت آن فقیه، استنباط حکم شرعی است و در نهایت عمل مکلف. در واقع نقشه راه برای فقیه روشن و واضح است. با عنایت به این مهم که نوشتار پیش رو بر اساس اندیشه‌های سید شهید (رضوان الله علیه) می‌باشد و با توجه به نیازهای فراوان دانشگاه‌ها به علم اصول فقه و همچنین عنایت به این مهم که پستر مناسبی در دانشگاه‌ها برای یادگیری این علم به صورت دقیق وجود ندارد، بر آن شدیم تا مجموعه‌ای مدون را از اصول در اختیار جامعه حوزوی و دانشگاهی قرار دهیم. در صورت پراکنده و در قالب درس گفتار این مباحث را به رشته تحریر در آورده‌ایم تا در دسترس افتاده طلاب و دانشجویان محترم بالخصوص در سطوح تحصیلات تکمیلی - خاصه جهت استفاده در دوره‌های دکتری تخصصی رشته‌های الهیات - فقه و مبانی حقوق اسلامی و بعضاً محققان و محصلان دانشگاه‌ها - قرار دهیم تا ان شاء الله با تامل و تدریس سودی حاصل گردد.

در این میان توجه به تولید علم بومی، به عنایت به اندیشه‌های شهید سعید حضرت آیت الله العظمی سید محمد باقر صدر (رضوان الله علیه) و مرجع عالیقدرمان حضرت آیت الله العظمی هاشمی شاهرودی (دام ظلّه) نیز مورد عنایت خاص قرار گرفته است و امیدوارم در مقام امتثال نصایح و منویات مشفقانه ایشان در زمینه تولید علم اسلامی با الگوی بومی جهت ارائه به مجامع آکادمیک گامی هرچند کوچک برداشته باشیم.

در آخر لازم می‌دانم به این نکته اشاره نمایم که حقیر تنها در مقام شاگردی به تقریر بر آمدم و آنچه از حسن و کمال وجود دارد متعلق به آیت الله دکتر گلی (دامت باریاته) و هر آنچه نقص و کاستی است، از جانب قلم ناچیز بنده می‌باشد. همچنین از فضلا و رؤسای دانشگاهی تقاضا دارم تا نظرات و پیشنهادات ارزشمند خود را مبذول فرمایند، تا از آنها در چاپ‌های بعدی استفاده گردد. امیدوارم این نوشتار مورد قبول وجود نازنین قطب عالم امکان حضرت بقیه الله الاعظم (روحی و الارواح العالمین لثواب مقدمه الفداء) و توشه‌ای برای قبر و قیامت قرار گیرد.

رَبِّ اِنِّی نَذَرْتُ لَكَ مَا فِی بَطْنِی مُحَرَّرًا فَتَقَبَّلْ مِنِّی اِنَّكَ اَنْتَ السَّمِیْعُ الْعَلِیْمُ

۱۶ محرم الحرام ۱۴۳۸ الاحقر محمدعلی معیر محمدی